

HLÍDKA.

Hlavní principy krasovědy Františka Palackého se zřetelem k nauce svatého Tomáše Aquinského.

DR. JOSEF POSPÍŠIL. (Č. d.)

Vysvětlivše pojem bytosti „per essentiam“ a „per participationem“, musíme dále uvážití poměr, ve kterém tato (ens per participationem) k oné (ad ens per essentiam) stojí. O tomto poměru učí jednomyslně scholastika: „omne, quod est tale per participationem, causatur ab eo, quod est tale per essentiam.“ Bytost nahodilá může sice mít svůj neprostřední původ zase v bytosti nahodilé a tato zase v bytosti nahodilé atd. Ale jelikož nekonečná řada samých bytostí nahodilých nedá se rozumně mysliti, jest naprosto nutno, původu každé bytosti nahodilé (buď přímě aneb aspoň nepřímě) hledati konečně v bytosti nutné. A poněvadž pojmy bytosti nahodilé a bytosti „per participationem“ na jedné, a bytosti nutné a bytosti „per essentiam“ na druhé straně jsou věčně tožny, je také nezbytno, že bytost „per participationem“ musí pocházeti konečně od bytosti „per essentiam“.

Že bytosti stvořené jsou bez výjimky bytostmi „per participationem“, jest pravda tak zřejmá, že jí netřeba širě dokazovati. Vždyť každá světová bytost má jak jestotu, tak i všechny vlastnosti a dokonalosti v této jestotě obsažené jen v míře konečné, obmezené, a proto svou nejvlastnější bytostí jest poměrna k bytosti té, která jest poslední příčinou jak její jestoty, tak i obmezenosti a konečnosti této jestoty, a to jest bytost „per essentiam“ = Bůh. A poněvadž všechny světové bytosti pocházejí od Boha, musí také mítí od něho

svou jestotu, a to v míře více neb méně obmezené podle toho, jakou ideu božskou v sobě obražejí. Z čehož dále plyne, že mají jestotu Bohem sobě sdělenou, jestotu, jež jest účastenstvím v samé jestotě božské.

Abychom tu však nenarazili na úskalí pantheismu, jest nám úměrnost jestoty tvorstva k jestotě Boží ještě určitěji vytknouti. Pantheismus prohlašuje také jestotu vnějšího světa za účastenství v jestotě božské, a přece se nauka jeho podstatně liší od nauky křesťanské o tomto účastenství. Poněvadž pantheismus stožňuje svět a Boha, podstatu světovou a podstatu božskou, pokládá svět v nejvlastnějším smyslu buď za výron z božstva a proto za fysickou část od božské podstaty oddělenou, aneb za pouhý jev Boha, který se pod tímto jevem jakožto jeho podstata a jeho nosič skrývá. Účastenství světa v jestotě božské béře takto pantheismus ve smyslu naprosté tožnosti.

Svatý Tomáš prohlašuje za jednu z nejstejnějších pravd vši své spekulace, že zcela jiná jest jestota božská, a zcela jiná jestota tohoto světa. Proto také učí, že mezi jestotou božskou a světovou není přechodu (*inter entitatem Dei et mundi non est transitus*), t. j. že tato dvojí jestota — božská a světová — nepřipouští žádného společného měřítka, kterým by se dala vyměřiti. Kdyby prostor světový byl milionkrát větší, než skutečně jest, dalo by se přece vypočítati, kolikrát na př. krychlový metr jest v něm obsažen. Avšak kdyby se jestota a dokonalost světa i nesčíslněkrát množila, přece tímto množením nikdy nedospějeme k pojmu bytosti božské. Jestota božská jest nekonečná, jestota světa konečná. Nekonečnost a konečnost se však naprosto vylučuje. Co jest nekonečno, nemůže býti nikdy a za žádné podmínky konečno, a co jest konečno, nemůže býti rovněž nikdy nekonečno. Touto naukou jest pantheismus zcela vyloučen.

Mezi Bohem a světem není podle nauky křesťanské nic věcně společného. Ale že svět byl tvůrčí mocí božskou v existenci uveden, musí býti přece mezi ním a Bohem, mezi jeho dokonalostmi a božskými dokonalostmi jakási úměrnost. *Quidquid est in effectu, debet prius praecontineri in causa*, káže zákon příčinnosti. Než jak jest si tuto úměrnost mysliti? Poněvadž božská podstata a podstata věcí stvořených jest věcně různá — ona jest nekonečná, tato konečná — nenáleží Bůh a svět, dokonalosti božské a dokonalosti stvořené, do žádného společného druhu ani rodu. Proto není Bůh příčinou jednoznačnou (*causa univoca*) tohoto světa, jako na př. jest otec jednoznačnou příčinou svého syna. Ale jelikož Bůh stvořením světa poskytnul tvorům účastenství ve své vlastní podstatě, nemůže býti také

jen příčinou pouze různoznačnou (*causa aequivoca*) tohoto světa v tom asi smyslu, jako když mluvíme na př. o býku, kozorožci, štíru atd. v říši živočišné a v Zodiaku. Tu máme pouze stejná jména (*nomina aequivoca*), která však různé předměty značí. Jen tenkrát by Bůh byl příčinou různoznačnou světa, kdyby jej byl, jak Platon učil, vytvořil z lásky od věčnosti existující podle idejí, které rovněž od věčnosti mimo něj existovaly. V tomto případě by nebylo zhola a naprosto ani nejmenší podoby mezi ním a světem. Ale že Bůh měl ideální plán světa a jeho bytostí od věčnosti ve svém rozumu, a že tento svůj ideální plán ve světě uskutečnil, musí býti mezi tvorstvem a Tvůrcem jistá podoba či obdoba (analogie).

Tato analogie zahrnuje v sobě dva momenty. Předně jest svět na Bohu, jako účín na příčině, nejvnitřnější svou bytostí závislý. Svět závisel na Bohu v prvním okamžiku svého vzniku, když tvůrčím slovem Božím byl z ničeho v existenci uveden. Toť pravda samozřejmá. Ale svět závisí na Bohu také v každém okamžiku svého trvání, které po jeho stvoření následovalo. Jako byl v prvním okamžiku „ens ab alio“, tak zůstává „ens ab alio“ potud, pokud trvá; a poněvadž „ens ab alio“ má příčinu své existence „in ente a se“, musí Bůh svět v jeho existenci či v jeho trvání stále udržovati. Svět musil by se v niveč ihned obrátiti, kdyby Bůh svou zachovací činnost od něho jen na okamžik odvrátil. Proto jest svět venkonce na Bohu závislý. A v této závislosti jest prvý důvod analogie mezi světem a Bohem obsažen.

Dále obsahuje v sobě analogie také ještě podobu mezi světovými bytostmi a jejich božskou tvůrčí příčinou. A podoba tato — což jest zde obzvláště na zřeteli míti — není pouhou vnější proporcí či úměrností mezi světem a Bohem, jako na př. když mluvíme o podobě udatného muže se lvem, nýbrž záleží ve vnitřní shodě samé bytosti či jestoty stvořené a božské.¹⁾ Ačkoliv Bůh, bytost nekonečná, a svět, bytost konečná, nenáleží do žádného společného rodu nebo druhu, přece se Bůh o svou jestotu a své dokonalosti s bytostmi stvořenými nejrozmanitějším způsobem sdílí, a touto sdílností je sobě uvnitř připodobňuje. Veškerá jestota a dokonalost tvorstva je takto účastí a údělem dokonalosti božské.

Každá bytost světová jest proto o sobě bytostí jednotnou, že se v ní obráží jednota podstaty božské. Každá bytost světová jest v sobě myslitelná a tak předmětem našeho myšlení a poznání, že v sobě chová uskutečněnou nějakou ideu či myšlenku božskou. Každá

¹⁾ Sv. Tom. I. qu. 13. art. 5.; C. gent. lib. I. cap. 32 sqq.

stvořená bytost jest dobrá, že má účast v dobrotě božské. Každá věc má nějakou dokonalost, že jest účastí dokonalosti božské. Všechna lahoda a něha ve přírodě, která na srdce naše působí kouzlem nedolatelným, je takto jen účastí v lahodě a něžnosti božské.

Každá věc, která jeví nějakou činnost, jest projevem činnosti božské, jež jest pouhým, čirým konem beze vsí potence. Bytosti, které jsou mimo to opatřeny životem, jsou jistou měrou účastny samého života božského. A život tento povznáší se u člověka k rozumnosti a svobodnosti. Člověk byv ve vlastnějším smyslu, než všechny ostatní světově bytosti, k obrazu Božímu stvořen, nápodobuje v sobě vrchol božského života, jeho totiž moudrost a svobodu. Všechny přednosti a důstojnosti, které člověka nad člověka povznášejí, jsou účastí předností a důstojností božských. Vládne-li otec rodině jako její hlava, jest jeho otcovství, na němž všechna práva jeho k rodině se zakládají, jen účastí otcovství božského. Vládne-li vladař svým poddaným, je tato vláda jeho rovněž jen účastí neobmezené vlády božské naproti tvorstvu. Každý královský majestat jest jen účastí v majestatu božském. Naše věda jest jen účastí ve vědě božské. Kdykoliv duch lidský novou nějakou pravdu objeví a tím obor lidského poznání rozšíří, pojal v sebe jen záblesk nějaké pravdy čili ideje božské, která mu byla dosud neznáma. Kdykoli nějakým novým vynálezem síly vnější přírody službě své podrobí, nápodobil poznovu proti přírodě jistou měrou moc a panství, které sám Bůh nad přírodou provozuje.

Každá ctnost, kterou plní člověk povinnosti své k Bohu, k bližnímu a k sobě samému, jest jen odleskem nějaké dokonalosti božské. Jeho věrnost, pravdomluvnost, spravedlnost, útrpnost, milosrdenství jsou účastí ve věrnosti, pravdomluvnosti, spravedlnosti, útrpnosti a milosrdenství božském. Lásku, kterou člověk člověka objímá, jest rovněž jen účastí lásky božské. Když otec, když matka z lásky ku svému dítěti život obětují, tato otcovská, tato mateřská láska jest jen účastí lásky božské. Vůbec není v celém všemíru ani jediného zjevu, který by nebyl v nějaké příčině účastí, odleskem, obrazem a nápodobením jestoty božské a jejích vlastností. A poněvadž u Boha jestota a život jest věčně jedno, proto můžeme říci, že svět a všechny jeho jednotlivé bytosti mají netoliko účastenství v jestotě božské, nýbrž i v samém životě božském. Celý vesmír žije životem božským, dýchá dechem božským; čemuž ovšem nesmíme rozuměti ve smyslu pantheistickém, nýbrž jak se samo sebou rozumí, toliko dle obdoby či analogie. Jak velebný to názor, který křesťanská filosofie touto naukou jak o světě tak o Bohu hlásá! Svět

jsa účastí a obrazem Boha a jeho dokonalosti, je také účasten důstojnosti božské. To platí o každém tvorů, i o tom prášku hmotném, jenž jen ve třpytu slunečního světla jest oku našemu viditelný, i o tom červu, který po zemi se plazí a snad jen na krátkou chvíli ze života se těší; to platí obzvláště o člověku, jenž dokonaleji, než ostatní tvorové, obraz Boží v sobě obsahuje a jeví.

Podle tohoto názoru má každý tvor ve přírodě svou vlastní cenu, svůj zvláštní význam. Nic není bezúčelno, nic neužitečno. A uvážíme-li, že svět jak rozsázností svou o prostoru tak i množstvím bytostí, které v sobě zahrnuje, přesahuje všecky naše pojmy, tak že si o jeho ohromnosti nemůžeme učiniti ani přibližné představy, co jest teprve říci o Bohu a o dokonalostech jeho!? Kdyby svět v prostoru ještě milionkrát větším a širším se rozprostíral, kdyby ještě milionkrát více těles měl, než skutečně má, a i kdyby každé z nich ještě milionkrát bylo větší, než skutečně jest, přece by i tu byl svět bytostí konečnou, obmezenou a nahodilou, a proto by nám ani tu neposkytnul žádné míry, podle níž bychom mohli změřiti Boha, bytost nekonečnou.

Uváží-li člověk, že Bůh v duchu lidském velebněji se zrcadlí, než ve všech ostatních přírodních bytostech, jak vysoko musí ceniti svou důstojnost naproti ostatnímu tvorstvu! Připomene-li si však při tom, že všechna jeho vznešenost, i kdyby jí milionkrát ostatní tvorstvo převyšoval, jest jen nepatrným zábleskem a zákmitem nekonečné důstojnosti a velebnosti božské: pak zajisté nemůže, než padnouti na kolena a v prachu své nicoty kořiti se Tvůrci a Vládci všehomíra, naproti němuž mizí všecka sláva jeho, podobně jako hasne světlo i nejjasnější hvězdy, jakmile slunce na blankytu nebeském zasvitne.

A všechnu svou nekonečnou velikost, vznešenost a velebnost chová Bůh v sobě ve své naprostě jednoduché a proto nerozdílné podstatě! Jako bílé světlo sluneční chová v sobě v úplné jednotě a jednoduchosti nesčetný počet různobarevných paprskův, a v tyto paprsky ve světovém prostoru nejrozmanitějšími způsoby se rozkládá: podobně jeví Bůh svou nekonečnou a naprosto jednoduchou podstatu nesčetnými stvořenými bytostmi. A jako každý sluneční paprsek obráží v sobě sluneční bílé světlo, avšak jen jedním způsobem ze všech těch nekonečně mnohých způsobů, kterými se může ve světovém prostoru rozložiti: tak jeví v sobě každá bytost světová Boha, ale jen jedním směrem, jen jedním způsobem ze všech těch nesčetných jiných směrův a způsobů, kterými se ve tvorstvu jeviti může.

(P. d.)